

यः सप्तेति श्रौतंधर्ममनुतिष्ठन्नात्मना सह पूर्वानपरांश्च तारयतीत्यर्थः ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रं जुह्वानो लोभजालं भिनक्ष्यतः संमोहं छित्त्वेत्यादिना मैत्रायणीयोपनिषद्यग्निहोत्रस्य ज्ञानांतरंगत्वमुक्तमतस्तदाश्रितमेव विशेषं ब्रतादिकं पृच्छति किमिति पुराणवेदोदितं ॥ १७ ॥ अनिर्णिकृतापादः अप्रक्षालितपाणिपादोऽनाचांतश्च अब्रह्मवित्वेदपाठतोर्थतश्चाविद्वान् अविपश्चित्वेदादधिगतस्यार्थस्यानुभवहीनः बुभुत्सवः परचित्तं ज्ञातुमिच्छवः यस्मात् शुचिकामाः जुषंति सेवैते ॥ १८ ॥ ऋत्विगप्येवं विधेयवर्कतव्यइत्याह नाश्रोत्रियमिति देवहव्ये देवानां हव्यदानादौ मोघं निष्फलं पुरेति शीलगोत्रादिज्ञानात्माक् अपूर्वं अज्ञातकुलशीलं आहवे दइति शेषः ॥ १९ ॥ कृशाः धनादिप्रभवेन दर्पेण हीनाः ऋत्विजो यजमाना वा गवां लोकं कार्यब्रह्मलोकसमीपस्थं परमं च देवं ब्रह्माणंततः क्रमेण सत्यं च परमं ब्रह्माख्यं पश्यंति एतेन सर्वगुणयुक्तस्याग्निहोत्रस्य परंपरया

यः सप्तवर्षाणि जुहोति ताक्ष्यहव्यं त्वन्नौ नियतः साधुशीलः ॥ सप्तावरान्सप्तपूर्वाः पुनाति पितामहानात्मना कर्मभिः स्वैः ॥ १६ ॥ ताक्ष्य उवाच किमग्निहोत्रस्य ब्रतं पुराणमाचक्ष्वमे पृच्छतश्चानुरूपे ॥ त्वयानुशिष्टो ह मिहाय विद्यां यदग्निहोत्रस्य ब्रतं पुराणं ॥ १७ ॥ सरस्वत्युवाच न वा शुचिर्नाप्यनिर्णिकृतापाणिर्नाब्रह्मविज्जुहुयान्नाविपश्चित् ॥ बुभुत्सवः शुचिकामा हि देवानां श्रद्धा नानाद्दिह विजुषंति ॥ १८ ॥ नाश्रोत्रियं देवहव्ये नियुं ज्यान्मोघं पुरासिंचति तादृशो हि ॥ अपूर्वमश्रोत्रियमाह ताक्ष्यं न वै तादृक् जुहुयादग्निहोत्रं ॥ १९ ॥ कृशाश्च ये जुह्वति श्रद्धा नानाः सत्यव्रताद्भुतशिष्टां शिनश्च ॥ गवां लोकं प्राप्य ते पुण्यगंधं पश्यंति देवंपरमं चापि सत्यं ॥ २० ॥ ताक्ष्य उवाच क्षेत्रज्ञभूतां परलोकभावे कर्मोदये बुद्धिमतिप्रविष्टां ॥ प्रज्ञां च देवीं सुभगे विमृश्य पृच्छामित्वां काव्यसिचारुरूपे ॥ २१ ॥ सरस्वत्युवाच अग्निहोत्रादहमभ्यागतास्मि विप्रर्षभाणां संशयच्छेदनाय ॥ त्वत्संयोगादहमेतमब्रुवं भावे स्थिता तथ्यमर्थं यथावत् ॥ २२ ॥ ताक्ष्य उवाच न हित्व यासदृशी काचिदस्ति विभ्राजसेत्यतिमात्रं यथाश्रीः ॥ रूपं च ते दिव्यमनंतकांतिप्रज्ञां च देवीं सुभगे विभर्षि ॥ २३ ॥ सरस्वत्युवाच श्रेष्ठानियानि द्विपदां वरिष्ठयज्ञेषु विद्वन्नुपपादयंति ॥ तैरेव चाहं संप्रवृद्धा भवामि चाप्यायिता रूपवती च विप्र ॥ २४ ॥

क्षेत्रज्ञभूतां परमात्मरूपां त्वां प्रज्ञां पृच्छामित्वं च कासीति पृच्छामि प्रज्ञां विशिनष्टि परलोकआत्मा तस्य भावे स्वरूपे विषये कर्मोदये कर्मफले ब्रह्मलोकान्ते च विषये बुद्धिमति उत्कृष्टतरां बुद्धिप्रविष्टां कर्मब्रह्मतत्त्वयोनिं विष्टामित्यर्थः किं कृत्वा त्वां देवी उभयतश्च चोत्तयंती विमृश्य ज्ञात्वा ॥ २१ ॥ अग्निहोत्रात्सत्कर्मणः सकाशादहं परापरविद्यारूपा सरस्वती अभ्यागता आविर्भूतास्मि त्वत्संयोगात् त्वत्संनिधिप्राप्य एतमर्थं कर्मणां पारंपर्येण कैवल्यहेतुत्वं सगुणब्रह्मविद्यां च अब्रुवं यतो हं भावे स्थिता श्रद्धावानग्निहोत्रादिना देवताप्रसादं प्राप्य कर्मोपास्तिज्ञानफलानि विंदतीत्यर्थः ॥ २२ ॥ न हित्व येति श्लोकत्रयतात्पर्यं सोपासनेन कर्मणा विद्यासमुल्लसतीति ॥ २३ ॥ यज्ञेषु श्रेष्ठानि कर्मणि गावद्वोपासनानि उपासनास्वरूपं च अहं कृतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधं मंत्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतमिति भगवदुपदिष्टं सर्वेषु यज्ञां मे शुब्रह्मदृष्टिकरणं ॥ २४ ॥

कैवल्यजनकत्वमुक्तं ॥ २० ॥ क्षेत्र